

Izvirni znanstveni članek/Article (1.01)
 Bogoslovni vestnik 78 (2018) 3,813—823
 UDK: 27-555-74(091)
 Besedilo prejeto: 09/2018; sprejeto: 09/2018

Andrej Saje

Vpliv poročnih praks starih kultur na sklepanje zakona prvih kristjanov

Povzetek: Na poročne navade kristjanov v prvih stoletjih so vplivale judovska, grška, rimska in germanska kultura, v katerih so ti kristjani živeli. Pripadniki cerkvenih občestev so glede poročne prakse sledili družinski tradiciji in navadam okolja. Cerkev je svoje člane spodbujala, naj se pri poročanju izogibajo poganskih običajev. V zakon naj po možnosti stopajo s škofovo vednostjo in z njegovim blagoslovom, a to je bilo predvsem priporočilo in ne pogoj, od katerega bi bila odvisna veljavnost privolitve. Cerkev je povzemala svetopisemske norme o krščanskem zakonu. S priporočili je vernike želela spodbuditi k zglednemu krščanskemu življenju, samemu načinu in obliki poroke pa še ni posvečala večje pozornosti. Zakon je bil po takratni praksi sklenjen veljavno, tudi če so ga verniki sklenili v skladu s svojimi lastnimi običaji zunaj cerkvenega okolja. Na podlagi teoloških diskusij in pod vplivom rimskega prava se je v Cerkvi izoblikovala doktrina, da zakon nastane s privolitvijo zaročencev, viden pa je tudi vpliv semitskih tradicij glede pomena izvršitve zakona z zakonskim dejanjem. S širjenjem krščanstva začne poroka izgubljati naravo zasebnosti.

Ključne besede: krščanski zakon, razvoj poročnega obreda, cerkveni očetje, vpliv starih kultur, judovski zakon, zakon v rimskem pravu, zakon v grški kulturi

Abstract: **Influence of Wedding Customs of Old Cultures on the Contracting of Marriage of First Christians**

Christian wedding customs in the early centuries were influenced by the Jewish, Greek, Roman and Germanic cultures in which Christians lived. Members of the Church communities followed family traditions and customs of their local environment for their wedding practices. The Church encouraged its members to avoid pagan practices in their weddings. They should, if possible, enter into marriage with knowledge and blessing of their bishop, which was a recommendation and not a condition for the validity of consent. The Church applied biblical norms to Christian marriage and issued recommendations in order to encourage its faithful to lead exemplary Christian lives, whereas it did not yet pay much attention to the actual manner and form of weddings. Marriage was then contracted validly even if this was done by the faithful according to their own customs outside the Church setting. On the basis of theological discussions and influence of the Roman law the Church developed the doctrine that a

marriage bond is created through the consent of the bride and groom; the influence of Semitic tradition is seen in the importance of consummation of marriage through the marriage act. As Christianity spread wedding and marriage begin to lose their private character.

Key words: Christian marriage, development of the rite of celebration of marriage, Church Fathers, influence of old cultures, Jewish marriage, marriage in the Roman law, marriage in Greek culture

1. Uvod

Zakonska zveza med možem in ženo je pravni institut, ki zaradi svojega velikega pomena za družbo in Cerkev že od nekdaj uživa zakonsko zaščito. Zakonik cerkvenega prava zakon opredeljuje kot dosmrtno življenjsko skupnost, ki je po svoji naravi naravnana v blagor zakoncev in v roditev in vzgojo otrok, med krščenimi pa ima ta zveza po Gospodovo volji naravo zakramenta. (ZCP, kan. 1055) Cerkev zakonu in družini posveča veliko pozornost (Globokar 2016, 314–315), veljavna pravna ureditev, ki je na podlagi novih zgodovinskih, teoloških in antropoloških spoznanj predmet nenehne prenovitve (Slatinek 2017, 132; Valentan 2016, 608), pa ima bogato zgodovino, ki nas prek simbolike zunanjega obredja privede k bistvu stvari (Petkovšek 2018, 34; Krašovec 2016, 572–573). Na današnji način poročanja in razumevanja krščanskega zakona so vplivale srednjeveške teološke diskusije, ki imajo zametke v zapisih cerkvenih očetov prvih stoletij, v tradiciji in v drugih virih.

Pravica do poroke je ena od temeljnih in naravnih človekovih pravic, ki so jo spoštovale že stare kulture. Judovska, grška, rimska in pozneje germanska družbena ureditev so zakonu priznavale velik sociološko-religiozni pomen, ki presega zgolj zasebno sfero zaročencev. Kot posledica tega sta tako religija kakor civilna družba sklepanje zakona regulirali. Cerkev je nastala v rimskem imperiju, ki je združeval različne kulture, to pa je vplivalo tudi na raznovrstno poročno prakso kristjanov. (Schillebeeckx 1963, 9–10; Saje 2003, 9–19) Člani krščanskih občestev so glede poroke sledili predvsem judovski, grški in rimski tradiciji, pozneje pa tudi germanski kulturi (Prader 1992, 193). Oblika poroke je bila v različnih okoljih različna, ponekod so zakon sklepali v več korakih, kakor je bilo značilno za kulture semitskega izvora, drugod, na primer v okoljih pod uveljavljenim rimskim pravom, pa z enim samim obredom (Gaudemet 1989, 20). Prvi pomembnejši teološki traktati, ki obravnavajo krščanski zakon, izhajajo iz 2. stoletja. Od 4. stoletja dalje je krščanski zakon že redna tema posameznih sinod in koncilov. Cerkev je glede sklenitve zakona dajala priporočila in spodbude, o pravnih normah glede same oblike poroke pa v tistem času še ni sledi. Prve konkretnejše predpise je glede tega prinesel koncil v Elviri okrog leta 300, ko na primer kanona 9 in 10 obravnavata vprašanja prešuštva in ločitve. (Godefroy 1927, s. v. »Le mariage au temps des Pères«)

V tem prispevku si bomo na podlagi virov in literature ogledali pomembnejše kulture in običaje, ki so bistveno vplivali na prakso sklepanja zakona prvih kristjanov, s pou-

darkom na mestu privolitve v zakon in glede pomena izvršitve zakona z zakonskim dejanjem.

2. Judovska poročna tradicija

Kršćanstvo se je rodilo v judovskem okolju, ki je poroki in zakonskemu življenju posvećalo veliko pozornosti, do sklenitve zakona pa je bilo predpisanih več stopenj. Zaradi zapletenosti poročnega obreda je težko razvozlati, katera stopnja tega ceremoniala je za zaročence prinesla tudi pravne posledice. (Rava 2001, 10) V starozaveznih svetopisemskih besedilih, ki jih vsebuje Tora, so poroke zgolj omenjene, ne najdemo pa natančnejših opisov poročne slovesnosti. Iz besedil tudi ni mogoče sklepati, da bi v judovstvu obstajal enoten in obvezen poročni obred. Na podlagi pripovedi o poroki Izaka in Rebeke (1 Mz 24,67) lahko rećemo, da so se Judje poročali v domaćem okolju v skladu z družinsko tradicijo.

Kljub pomanjkanju zgodovinskih virov za to obdobje avtorji judovske običaje poroćanja razvrščajo v tri glavne stopnje. Zaročenca sta se morala na začetku s svojimi družinami dogovoriti glede dote (*Mòhar*),¹ ki jo je zaročenec moral plaćati nevestini družini. Po tem dogovoru je par začel bivati pod isto streho. Z začetkom skupnega bivanja je bila postavljena domneva, da sta zaročenca zakon s spolnim dejanjem izvršila (*Biàh*). Tretja stopnja poročnega ceremoniala je vsebovala pisni dogovor (*Shetàr*), ki je imel naravo pogodbe. (Tosato 1982, 95–99) Tudi v skladu s klasićnim judovskim pravom, kakor ga prinašata Talmud iz 5. in Mišna iz 3. stoletja pred Kristusom (Neudecker 1980, 7–8; Serge 1980, 22), so Judje sklepali zakon v treh loćenih dejanjih. Zaroaka je imela dve stopnji. Prvemu delu (*Shidduchin*) je sledil drugi korak (*Erusin* ali *Kiddushin*), zadnje dejanje je bila poroka (*Nissuin*). Glede na pravne učinke poročnih slovesnosti sta bili najpomembnejši zadnji dve stopnji.

V trenutku zaroke, ki sta jo opravila zaročenca sama ali v navzoćnosti staršev, so se dogovorili glede datuma, kraja, dote in preostalih podrobnosti poročne slovesnosti. Sporazum je bil navadno sklenjen v pisni obliki, zadostoval pa je tudi zgolj ustni dogovor. Zgodovinsko je izprićano, da je takšen pisni poročni dogovor obstajal že konec 5. stoletja pred Kristusom, vendar pa ta pravni akt ni pomenil konstitutivnega elementa, ki bi bil za veljavnost privolitve v zakon obvezen. (Tosato 1982, 106) Drugi del zaročne slovesnosti je bil po Talmudu opravljen z izmenjavo darov oziroma vrednih predmetov ali pa s spolnim dejanjem. Pri tem je treba izpostaviti, da je morala zaročenska, razen če je bila mladoletna, privolitev izreći sama. Izražena volja poroćiti se je morala biti svobodna in prostovoljna. S tem obredom sta zaročenca postala moć in žena, kljub temu pa sta navadno še nekaj časa ostala vsak na svojem domu. Omenjeni drugi korak v okviru poročnih slovesnosti je glede pravnih posledic za zaročence bistven. Od tega trenutka dalje sta

¹ Zgled ureditve vprašanja dote (*Mòhar*) najdemo v 1 Mz 29, ko Jakob, da bi lahko poroćil Rahelo, v Labanovi družini dela sedem let.

imela poleg zakonskih pravic tudi dolžnosti, ki jih ni bilo mogoče preklicati. Te dolžnosti so prenehale s smrtjo enega od zaročencev ali z ločitvijo. (Neudecker 1980, 9–10) Po preteku točno določenega časa sta zaročenca obhajala poročno slovesnost v pravem pomenu besede, ko se je žena po prejemu očetovega blagoslova preselila k možu, s tem pa je bil poročni obred končan (Tosato 1980, 109). Na poročnem slavlju so bile navzoče tudi priče, z začetkom skupnega bivanja pa se je domnevalo, da je bil zakon tudi izvršen. Žena je s tem trenutkom postala deležna vseh pravic in je možu glede tega postala enakovredna. (Navarrete 1980, 134)

Judovske poročne slovesnosti so lahko potekale doma ali na javnem kraju, vedno pa sta jih spremljali dve posebnosti: obred je imel slovesno in javno naravo. V nekaterih zgodovinskih trenutkih je bil pri poroki navzoč tudi rabin, ki je novoporočence blagoslovil, vendar pa njegova navzočnost za veljavnost privolitve ni bila nujna. Za sklenitev poroke je bila bistvena privolitev zaročencev, ki pomeni konstitutivni element sklenitve zakona, rabinski blagoslov pa se razume zgolj kot priprošnja Bogu. (Friedberg 1965, 6; Freisen 1893, 95) Judovski zakon je bil vedno sakralne narave in hkrati preroška podoba zaveze med Jahvejem in izraelskim ljudstvom.

3. Grška praksa poročanja

Podobno kakor v judovstvu je imela tudi poroka pri Grkih pomembno versko in civilno naravo. Poročna slovesnost je potekala v dveh zaporednih korakih. Zaročenci so najprej sklenili zaroko, ki ji je sledila poroka. Zaroka je bila v domačem okolju, medtem ko je imela poroka, ki so jo obhajali ob vodnjaku ali kakem drugem znamenju na javnem kraju, vedno naravo javnosti. (Ritzer 1962, 15) Pravna podlaga zakona je izhajala iz slovesne poročne obljube (*eggyesis*), izražene v obliki pogodbe, ki jo je varuh neveste (*kyrios*) sklenil z njenim zaročencem. Izmenjava poročne obljube je bila bistveni in konstitutivni element poroke in začetek zakonske zveze. (Hruza 1892, 215) Pri tem je treba izpostaviti, da je bila sklenitev zakona zadeva obeh družin zaročencev, ki sta se pred izmenjavo privolitve morali dogovoriti glede gmotnih zadev, pri tem pa je bilo v ospredju vprašanje dote. Poroki je sledila svatba, na kateri so s priprošnjo za varstvo zakoncev in njune družine darovali bogovom. Grška zakonodaja je glede oblike poroke pod vplivom starejše sumerske in babilonske tradicije že od 6. stoletja pred Kristusom določala, da se pogodba sklene v pisni obliki in v navzočnosti prič. Čeprav je bila poroka stvar civilne družbe, je bila tudi verske narave. To je veljalo tudi, če je bila poroka sklenjena samo v civilni obliki. (Ritzer 1962, 18–20) Avtorji poudarjajo, da so bili pri tem pomembnem družinskem in družbenem dogodku navadno navzoči duhovniki, vendar pa njihova navzočnost ni imela pomembnejše vloge (Friedberg 1965, 6; Colorni 1945, 183).² Duhovniki so zaročence predvsem spodbujali k obisku tem-

² Zhishman (rojen leta 1820 v Ljubljani), ki je eden največjih poznavalcev zgodovine vzhodnega zakonskega prava in je kot pravnik deloval na dunajskem dvoru, poudarja: »Zweifelhaft ist es, in wie weit Priester mitwirkten. Die überlieferten Nachrichten wissen nichts von einem Akte der Trauung oder Einse-

plja, kjer so bili povabljeni k molitvi za božje varstvo in k darovanju bogovom. Okrog 4. stoletja pred Kristusom je bila v ospredju zunanja poročna slovesnost, pri kateri izmenjava privolitve obeh zaročencev ni imela vidnejšega mesta. Poročna obljuba je veljala kot njuna zasebna stvar, ki se je ob vstopu v zakon predpostavljala kot nekaj samoumevnega. V ospredju je bil zunanji obred in na vidnem mestu namesto njune izražene volje živeti v zakonu privolitev tistega, ki je imel nad nevesto oblast. Privolitev v zakon je dobila pomembnejše mesto pod vplivom rimskega prava v poznejšem obdobju. (Dacquino 1984, 77)

4. Sklenitev zakona v rimskem pravu

V rimskem pravu ima privolitev zaročencev v zakon v sklopu poročnih formalnosti bistveno mesto. Rimski pravnik Ulpijan izpostavlja, da je za poroko dovolj zgolj privolitev zaročencev: *sufficit nudus consensus ad constituenda sponsalia* (D, 23.1.4). Za uresničitev zakonske obljube je imela poleg privolitve velik pomen tudi volja zaročencev v zakonu vztrajati: *non enim coitus matrimonium facit sed maritalis affectio* (24.1.32.13).³ Pri tem je treba pojasniti, da ima privolitev zaročencev v različnih časovnih obdobjih rimskega prava različno težo, vedno pa je bila potrebna in za sklenitev poroke bistvena. Navarrete (1980, 130) poudarja, da je privolitev kot konstitutivni element sklenitve zakona v rimskem pravu splošno sprejeto dejstvo, avtorji pa se ločijo v dve struji, ko je vprašanje razumevanje, kaj privolitev pomeni. Medtem ko je v predklasičnem in v klasičnem obdobju rimskega prava po prvi razlagi načelno imela volja zaročencev skleniti zakon naravo trajnosti (Manenti 1889, 42), ima po drugi interpretaciji privolitev tudi naravo pogodbe, ki drži za prihodnost. Po Manentiju se trajnost privolitve v zakon razume v smislu dolžine trajanja njune volje biti v odnosu. Zakon traja toliko časa, kolikor traja njuna volja po skupnem življenju. Zakonska zveza ni pogodba, temveč zgolj dejanski odnos in sobivanje dveh oseb različnega spola. Zakona ne »naredi«³ privolitev, temveč ga ustvari volja po skupnem življenju (*affectio maritalis*), uresničena v praksi. Ko ta volja preneha, preneha tudi zakon. (42)

Po mnenju večine drugih avtorjev takšna razlaga nasprotuje razumevanju bistvenih elementov sklenitve zakonske zveze v rimskem pravu. Ti razlagalci zagovarjajo stališče, da se dana privolitev v zakon razume kot trajna volja po skupnem življenju, ki jo je mogoče prekiniti z nasprotno voljo, to je, z odločitvijo za ločitev. (Rava 2001, 61) Robleda (1980, 29) konča diskusijo z utemeljitvijo, da je prva raz-

gnung; sie lassen sich nur dahin vereinigen, dass die Verlobten oder Neuvermählten die Tempel besuchten, Gebete sprachen und Opfer darbrachten, wobei der Priester oder die Priesterin zugegen waren, welche über die Satzungen der Gottheit und in Betreff der Ehe Belehrung erhielten.« (1864, 137)

³ Robleda poudarja, da sta bila za zakonsko zvezo potrebna oba elementa, tako consensus kakor maritalis affectio. Prvi element je za začetek zakona in drugi za njegovo uresničitev. Potem nadaljuje: »È però interessante avvertire che il termine consensus l'usano sempre ed esclusivamente per l'iniziare del matrimonio, cioè, per contrarlo, mentre l'affectio, sia per contrarlo, sia pure in relazione all'in facto esse dello stesso, cioè, per dimostrare che continua l'honor, e conseguentemente, che non si è realizzato il divorzio con un atto di consenso che abbia rotto l'impegno assunto.« (1977, 179)

laga na podlagi zgodovinskih študij presežena. Po njegovem je do 19. stoletja veljalo trdno prepričanje, da je privolitev zaročencev v zakon bistveni element, razume pa se v smislu trajanja. Privolitev zaročencev je bila interpretirana kot začetna volja po vztrajanju v zakonu. Poroka je bila sklenjena v obliki pogodbe. Iz tega dokumenta je izhajala tudi obveza po trajnosti življenjske skupnosti (*consortium omnis vitae*). Po Robledu je rimsko pravo privolitev v zakon dojemalo drugače, kakor jo razumemo danes. Sama privolitev v zakon je bila jasno ločena od preostalega poročnega ceremoniala. Ta del je bil lahko spregledan, nikakor pa ni bilo mogoče izpustiti privolitve, brez katere zakona ni bilo. Medtem ko je bil v začetnem klasičnem obdobju imperija, kakor pravi Modestin, poudarek na dejstvu skupnega bivanja (*nuptiae sunt coniunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani iuris communicatio*) (D, 23.2.1), je bil v poznejšem obdobju za vladanja cesarja Justinijana (umrl leta 565) poudarek na dejanski privolitvi zaročencev kot tistem trenutku, ki je zakonu dalo začetek. Prav ta razlaga, po kateri je zakon v vseh obdobjih rimskega imperija nastal s privolitvijo zaročencev, tudi če je bila teža privolitve v različnih obdobjih različno interpretirana, je imela pomemben in odločujoč vpliv na razvoj in razumevanje krščanskega zakona, v katerem ima privolitev v zakon bistveno in nenadomestljivo vlogo. (Navarrete 1987, 307)

Kar zadeva samo obliko poroke, se je v zgodnjem obdobju imperija obhajala v domačem okolju in ni bilo pravnih formalnosti. Slovesnost je bila sakralne narave. Vsaka družina je v skladu s svojo lastno tradicijo ohranjala svoj poročni ritual, vodil ga je oče oziroma poglavar družine, ki je imel pri poroki tudi nekakšno vlogo duhovnika. (Friedberg 1965, 3) V poznejšem, klasičnem obdobju imperija je privolitev dobila večji pomen, treba pa je poudariti, da je poleg zaročencev moral dati privolitev najprej tisti, ki je nad zaročenci imel oblast. V nasprotnem primeru poroka ni bila mogoča (*nuptiae consistere non possunt, nisi consentiant omnes, id est, qui coeunt quorumque in potestate sunt*) (D, 23.2.2) V odsotnosti zaročenca je bila poroka možna tudi po zastopniku, zaročenka pa je veljala za zakonito ženo v trenutku, ko se je preselila na možev dom (Joyce 1955, 56). Ob izraženi privolitvi v skladu s predpisi je zakon veljal kot legitimen (*matrimonium legitimum*), tudi če so manjkale preostale zunanje formalnosti. Če je privolitev v zakon pravilno izrazila mladoletna nevesta, zakon kljub spoštovanju predpisov ni veljal za legitimnega, dokler nevesta ni izpolnila zahtevanih dvanajst let starosti. (D, 23.2.4)

5. Poroka v germanski kulturi

Poleg judovske, grške in rimske tradicije velja omeniti še germanske običaje, s katerimi so se kristjani srečali s širitvijo krščanstva v nove dežele. Drugače od prevladujočega koncepta rimskega prava pri Germanih privolitev v zakon zaročencev ni imela večjega pomena. Antično germansko pravo je poroko razumelo najprej kot zavezo med dvema družinama. (Freisen 1893, 103–104) Oče ali varuh neveste je pri poroki hčere njenemu prihodnjemu možu izročil oblast, da ženo zaščiti in varuje (*Munt*). Zaročenec je moral njenemu očetu plačati doto, ki je ženi pomeni-

la temelj za preživetje ob morebitni ovdovelosti. (1884, 373–389) Poročna slovesnost se je začela z zaroko (*Verlobung*), ki ni bila zgolj obljuba ali napoved poroke, temveč je za zaročence že imela pravne posledice. Z zaroko so se že zavezali k zakonski zvestobi. Sledilo je drugo dejanje, ko je varuh nevesto izročil zaročencu (*Trauing*). Mož se je pri tem zavezal, da bo ženo sprejel na svoj dom in zanjo skrbel. Zaroka v germanskem pravu drugače od rimske tradicije ni fakultativne narave in je obvezna. Pomeni pravni temelj za veljavno poroko, ki ji sledi v naslednjem koraku. Zaroka je začetek zakona, ki ga poroka potrdi. (1893, 110) V poznejšem obdobju germanskega prava dobi večjo veljavo privolitev zaročencev, vloga nevestinega očeta ali njenega varuha se izgublja. Poročna slovesnost se začne pred cerkvenimi vrati in se nadaljuje v cerkvi. Friedberg zagovarja stališče (1965, 24), da je cerkveno sklenjena poroka imela tudi hkratne civilne učinke. Veljavnost zakona je bila odvisna od pravilne privolitve v zakon in od preostalih potrebnih formalnosti, kakor so na primer oklici.⁴

6. Poročna praksa prvih kristjanov

Cerkev se je glede poročnih običajev najprej srečala z judovsko tradicijo. Na začetku je sledila uveljavljenim običajem okolja in glede oblike poroke ni čutila potrebe po določanju posebnih zahtev, ki bi veljale za kristjane. Pri poročanju so sledili navadam okolja, v katerem so živeli. S širjenjem krščanstva se je Cerkev srečala z grško in z rimsko kulturo in z njunima poročnima tradicijama, ki sta vplivali v poznejšem obdobju tudi na njeno poročno prakso. V študiji smo že izpostavili posebnost rimskega poročnega prava, ki vidi nastanek zakona v privolitvi zaročencev in v njihovi volji vztrajati v zakonski skupnosti, ista volja zakoncev pa lahko življenjsko skupnost po določba tega prava tudi konča.⁵ Krščanstvo je iz rimskega prava prevzelo privolitev kot konstitutivni element nastanka zakonske skupnosti, vendar pa drugače od rimske kulture krščanski zakon ni razvezljiv. (Gaudent 1989, 43)

Glede terminologije poročnih obredov v prvih stoletjih ni enotnosti. V nekaterih delih *desponsatio* pomeni zaroko, iz drugih virov pa je razvidno, da se omenjena beseda uporablja tako za zaroko kakor za samo poroko (Plöchl 1963, 234). Nvesto imenujejo *sponsa*, trenutek, ko se nevesta preseli na ženinov dom, pa *nuptiae*.⁶ Drugi pisci so mnenja, da je na način poročanja kristjanov pomembno

⁴ Friedberg pojasnjuje: »Eine der Hauptforderungen aber sowohl der Sitte als des Rechts, die auch den kirchlichen Anschauungen vollkommen entsprach, war die Öffentlichkeit der Eheschließung.« (1965, 24) Potem poudari pomen privolitve: »Ihr Wesen liegt nicht in dem Beisein der Urkundspersonen, nicht in den Handlungen des Fürsprechers, der ja überdies fehlen konnte, sondern allein in der Konsensklärung der Brautleute.« (30)

⁵ Castello, ki interpretira rimskega pravika Modestina, poudarja, da je zakon v rimskem pravu načeloma trajna življenjska skupnost, ki se ohrani do smrti enega od zaročencev ali do njune ločitve, opredeljene kot nesrečna okoliščina. Da je zakon ločljiv, predvideva tudi Novela 22 Justinijanovega zakonika. (1980, 274)

⁶ Med krščanskimi avtorji je Tertulijan (155–240) prvi, ki je poroko kristjanov v delu *De Virginibus velandis* (9–11) tudi natančneje opisal.

vplivala judovska tradicija, od katere so kristjani prevzeli dve stopnji; v prvem koraku, *desponsatio*, sta zaročenca izrazila privolitev. V naslednji stopnji, imenovani *sponsalia*, pa je bila poroka po določenem času dokončana. Ti dve stopnji sta ohranjeni zlasti v sirski, v koptski in v kaldejski Cerkvi. (Dauvillier in De Clercq 1936, 48–50) Poročni obred se je pomembneje preoblikoval šele v 9. stoletju, kakor je razvidno iz odgovora papeža Nikolaja I. (858–867) bolgarski Cerkvi. Dokument pravi, da ima poročni obred naslednje faze: ob načrtovanju poroke je najprej zaroka, s katero se morajo strinjati starši zaročencev. Naslednji korak je izmenjava privolitve, imenovana *desponsatio*, ki je potrjena s pisno pogodbo. Duhovnik nato novoporočenca blagoslovi. Obred se konča s kronanjem neveste. Iz dokumenta, ki citira sv. Janeza Krizostoma (349–407), je jasneje razviden koncept krščanskega zakona. Uveljavi se pravilo, da zakon nastane s privolitvijo zaročencev, ki je ne more nadomestiti noben drug del poročnega obreda ali sama izvršitev zakona.⁷

7. Patristični viri

V članku smo opisali, kako so večje kulture vplivale na prakso poročanja pri kristjanih. Za prva stoletja krščanstva je značilno, da v Cerkvi ni enotnega poročnega obreda ali predpisane liturgične oblike. Bolj kakor sami obliki poroke se je Cerkev posvečala moralnim in zakramentalnim vprašanjem, zaročenca je spodbujala, naj se vzdržijo poganskih navad, kakor je na primer darovanje bogovom. (Jounel 1957, 35) Za veljavnost zakonske zveze je zadostovala privolitev zaročencev, da zaročenca prejmeta od škofa ali duhovnika blagoslov, je bil priporočeno, ne pa obvezno (Anné 1935, 520). Zgodnji koncili v Elviri (okrog leta 300), v Anciri (leta 314) in v Neocezariji (v letih 314–325) so glede krščanskega zakona obravnavali njegovo zakramentalno razsežnost, neločljivost in moralno plat zakonskega življenja, sam način poročanja pa ni bilo vprašanje, ki bi zahtevalo posebno razlago. (Godefroy, s. v. »Mariage au temps des Pères«)

Prvo zapisano pričevanje o sklepanju krščanskega zakona najdemo v začetku 2. stoletja v pismih Ignacija Antiohijskega (35–107), škofa v Antiohiji, in pri Polikarpu (69–155), škofu v Smirni. To je bil čas, ko je bila Cerkev še v manjšini in so kristjani živeli v pretežno poganskem okolju. Sv. Ignacij spodbuja kristjane, naj se poročajo »v Gospodu«, to pa pomeni, naj se poročajo s kristjani, s škofovo vednostjo in z njegovim blagoslovom, živijo naj po evangeliju, se vzdržijo poganskih navad in ohranjajo zakonsko zvestobo. Ta spodbuda je bila napisana v zgodovinskem kontekstu, v katerem je bil poganski vpliv na kristjane zaradi prevlade izredno močan. (Ritzer 1962, 35)

Drugo pomembno pričevanje o sklepanju krščanskega zakona najdemo pri Tertulianu (155–240), ki graja poroke zunaj krščanskega občestva in zaročenca vabi, naj se poročijo z blagoslovom Cerkve. Tertulijan poročnega obreda ne opiše podrobneje, prav

⁷ »Sufficiat secundum leges solus eorum consensus, de quorum coniunctionibus agitur, qui consensus si solus in nuptiis forte defuerit, cetera omnia, etiam cum ipso coitu celebrata, frustrantur, Ioanne Chrysostomo magno doctore testante, qui ait: Matrimonium non facit coitus, sed voluntas.« (Nikolaj I. 1995, 643)

tako ne omenja, da bi moral biti pri tem dogodku navzoč duhovnik. (*Ad Uxorem*, 2.6) Po mnenju avtorjev je blagoslov novoporočencev predvsem zahvala in priprošnja za božje varstvo in je fakultativne narave (Ritzer 1962, 64–65; Schillebeeckx 1963, 231–235). Kakor pri sv. Pavlu je tudi tu o zakonu kot zakramentu govor le posredno, v smislu zakramentalnega znamenja in podobe zaveze med Bogom in človekom; to so nekatere kulture, na primer grška, težko sprejele (Matjaž 2015, 69). Zakramentalna teologija se je razvijala postopoma. Čeprav je za sklenitev zakona bistvena privolitev in ima blagoslov samo dodano vrednost, si Cerkev že pridržuje pravico jurisdikcije nad poroko svojih vernikov, pri tem pa sta pomembni predvsem spodbujanje in opominjanje, naj se ne poročajo s pogani, ker bi to pomenilo nevarnost za vero. (Visentin 1978, 43)

Glede vprašanja, kateri elementi so potrebni za sklenitev zakona, v času patristike ni enotnega učenja (Navarrete 1980, 134–135). Večina avtorjev pravi, da je za sklenitev zakona bistvena privolitev zaročencev, nekateri pa pod vplivom drugih kultur učijo, da je za dokončno sklenitev zakona bistvenega pomena tudi izvršitev zakona (*copula coniugalis*). Po sv. Ambrožu (umrl 397), ki opisuje zakon sv. Jožefa in Marije, je bistveni element sklenitve zakona privolitev zaročencev in ne dejansko sobivanje in izvršitev zakona.⁸

Sv. Avguštin (umrl 430) izpostavi tri dobrine zakona, ki so: rodnja otrok, zakonska zvestoba in zakramentalna narava.⁹ Kot bistveni element nastanka zakona navede privolitev, sama narava in svetost zakona pa po božji volji nasprotujeta prešuštvu in ločitvi. Drugače pojmuje bistvene elemente poroke sv. Janez Krizostom (umrl 407). V razlagi Matejevega evangelija (Homilija 32) najprej izpostavi pomen privolitve za zakon, vendar pa je njegovo splošno in prevladujoče učenje, da je zakonska privolitev dokončno potrjena s spolno združitvijo zaročencev. Šele z izvršitvijo zakona privolitev kot takšna dobi pravno moč. (Navarrete 1980, 136) Krizostom pod vplivom vzhodne, predvsem judovske in grške tradicije, drugače od zahodnih cerkvenih očetov, ki pod vplivom rimskega prava kot bistveni trenutek nastanka zakona vidijo privolitev zaročencev, uči, da je zakonska privolitev potrjena, ko novoporočenca zakon izvršita. Spolni akt dopolni voljo zakoncev po življenju v zakonski skupnosti, ki sta jo predtem izrazila z zunanjo privolitvijo. Tako je za pravno trdnost zakona potrebno oboje, najprej privolitev, nato pa spolna združitev zakoncev.

8. Sklep

Glede razumevanja, kateri element je za sklenitev zakona bistven, zaznamo v prvih treh stoletjih krščanstva dva tokova. Prva smer se navdihuje v rimski tradiciji in

⁸ »Cum enim initiatur coniugium, tunc coniugis nomen adsciscitur; non enim defloratio virginitatis facit coniugium, sed pactio coniugalis.« (Ambrož 1989, 143) Navarrete najde povezavo med učenjem sv. Ambroža in rimskim pravom in poudari: »Non enim defloratio virginitatis facit coniugium, sed pactio coniugalis«, ima pri sv. Ambrožu isti pomen kot v rimskem pravu «concubitus, sed consensus facit nuptias.« (1980, 135)

⁹ »Omne itaque nuptiarum bonum impletum est in illis parentibus Christi, proles, fides, sacramentum. Prolem cognoscimus ipsum Dominum Iesum, fidem, quia nullum adulterium, sacramentum, quia nullum divortium.« (*De nuptiis*, 1.11)

vidi konstitutivni element sklenitve zakona v privolitvi zaročencev. Drugi tok je pod vplivom vzhodnih semitskih kultur. Poleg privolitve zaročencev izpostavi kot bistveni element, ki zakonsko privolitev dopolni, spolno združitev zakoncev. Zagovorniki ene in druge strani razpravljajo predvsem o moralnih načelih zakonskega življenja, vernike spodbujajo, naj se na podlagi evangeljskih načel poročajo med seboj in se vzdržijo poganskih običajev. Cerkev je bila v tem času pozorna predvsem na to, da se ohranijo prava vera in evangeljske vrednote in da kristjani ne bi odpadli od prave vere. O samem načinu in obliki sklenitve zakona pri avtorjih ti-stega časa ni veliko govora. Vprašanje pravne ureditve in liturgične oblike poročne slovesnosti pride v ospredje v vzhodni Cerkvi v 9. stoletju, v zahodni Cerkvi latin-skega obreda pa šele proti koncu srednjega veka. Patristična doba je v tem oziru čas moralnih poudarkov in teološke utemeljitve krščanskega zakona, ki sta vir in podlaga za poznejše pravne in teološke diskusije glede privolitve kot bistvenega trenutka nastanka zakona in glede pomena izvršitve zakona, s katerim zakon postane trden in nerazvezen. Spisi cerkvenih očetov so pomemben vir za nastanek pravnih in liturgičnih poročnih predpisov.

Kratici

- D** – *Digesta seu Pandectae* (prevzeto po izdaji: Scott 1932).
ZCP – *Zakonik cerkvenega prava*. 1983.

Reference

- Anné, Lucien**. 1935. La conclusion du mariage dans la tradition et le droit de l'Église jusqu'au VI siècle. *Ephemerides Theologicae Lovanienses* 12:513–550.
- Ambrož**. 1989. De institutione virginis. V: *Sancti Ambrosii episcopi mediolanensis opera*. Zv. 14, 2. del, 109–195. Milano: Bibliotheca Ambrosiana; Rim: Città nuova.
- Avguštin, Avrelj**. *De nuptiis et concupiscentia*. Augustinus.it. https://www.augustinus.it/latino/nozze_concupiscentia/index2.htm (pridobljeno 26. 8. 2018).
- Castello, Carlo**. 1980. La definizione di matrimonio secondo Modestino. V: *La definizione essenziale giuridica del matrimonio*. Atti del colloquio romanistico-canonistico 13–16 marzo 1979, 269–298. Rim: Libreria Editrice della Pontificia Università Lateranense.
- Colorni, Vittore**. 1945. *Legge ebraica e leggi locali*. Milano: Giuffrè.
- Dacquino, Pietro**. 1984. *Storia del matrimonio cristiano alla luce della Bibbia*. Torino: Elledici.
- Dauvillier, Jean, in Charles De Clercq**. 1936. *Le mariage en Droit Canonique Oriental*. Pariz: Sirey.
- Gaudemet, Jean**. 1989. *Il matrimonio in Occidente*. Torino: Società editrice internazionale.
- Globokar, Roman**. 2016. Etični razmislek o žrtvovanju človeških zarodkov v znanstvene name-ne. *Bogoslovni vestnik* 76, št. 2:313–332.
- Godefroy, L.** 1927. s. v. Le mariage au temps des Pères. V: *Dictionnaire de Théologie Catholique*. Pariz: Letouzey et Ané.
- Freisen, Josef**. 1893. *Geschichte des canonischen Eherechts bis zum Verfall der Glossenliteratur*. Paderborn: Scientia Verlag.
- . 1884. Das Eheschließungsrecht der Deutschen. *Archiv für katholisches Kirchenrecht* 52:373–389.
- Friedberg, Emil**. 1965. *Das Recht der Eheschließung in seiner geschichtlichen Entwicklung*. Aalen: Scientia.
- Hruza, Ernst**. 1892. *Beiträge zur Geschichte des griechischen und römischen Familienrechts*. Zv 1: *Die Ehebegündung nach attischem Rechte*. Erlangen: Deichert.
- Ignacij Antiohijski**. The Epistle of Ignatius to Polycarp. New Advent. <http://www.newadvent.org/fathers/0110.htm> (pridobljeno 25. 8. 2018).

- Joyce, George H.** 1955. *Matrimonio cristiano*. Alba: Edizioni Paoline.
- Jounel, Pierre.** 1957. La liturgie Romaine du Mariage: Étapes de son élaboration. *La Maisons-Dieu* 50:30–57.
- Krašovec, Jože.** 2016. Metaphor, Symbol and Personification in Presentations of Life and Values. *Bogoslovni vestnik* 76, št. 3–4:571–584.
- Manenti, Carlo.** 1889. *Della inopponibilità delle condizioni ai negozi giuridici ed in specie delle condizioni apposte al matrimonio*. Siena: Tipografia all'insegna dell'ancora.
- Matjaž, Maksimilijan.** 2015. Pavlova »beseda o križu« v 1 Kor 1–2 kot izziv krščanske hermenevtike in etike. *Bogoslovni vestnik* 75, št. 1:65–78.
- Navarrete, Urbano.** 1987. Influsso del diritto romano sul diritto matrimoniale canonico. *Apollinaris* 51:641–660.
- — —. 1980. Il matrimonio nel diritto canonico: Natura del consenso matrimonial. V: *La definizione essenziale giuridica del matrimonio*, 125–139. Atti del colloquio romanistico-canonistico 13–16 marzo 1979. Rim: Libreria Editrice della Pontificia Università Lateranense.
- Neudecker, Reinhard.** 1980. Il matrimonio in fieri nel diritto giudaico. V: *La definizione essenziale giuridica del matrimonio*, 7–18. Atti del colloquio romanistico-canonistico 13–16 marzo 1979. Rim: Libreria Editrice della Pontificia Università Lateranense.
- Nikolaj I.** 1995. Odgovor *Ad consulta vestra*, 13. novembra 866. V: *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, 643–648. Bologna: Edizioni Dehoniane.
- Petkovšek, Robert.** 2018. Svoboda med žrtvovanjem in darovanjem. *Bogoslovni vestnik* 78, št. 1:33–51.
- Plöchl, Willibald M.** 1963. *Storia del diritto canonico*. Milano: Massimo.
- Prader, Josef.** 1992. *Il matrimonio in Oriente e Occidente*. Rim: Pontificio Istituto Orientale.
- Rava, Alfredo.** 2001. *Il requisito della rinnovazione del consenso nella convalidazione semplice del matrimonio (can. 1157 § 2)*. Rim: Editrice Pontificia Università Gregoriana.
- Ritzer, Korbinian.** 1962. *Formen, Riten und religiöses Brauchtum der Eheschließung in den christlichen Kirchen des ersten Jahrtausends*. Münster: Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung.
- Robleda, Olis.** 1980. La definizione del matrimonio nel diritto romano. V: *La definizione essenziale giuridica del matrimonio*, 29–43. Atti del colloquio romanistico-canonistico 13–16 marzo 1979. Rim: Libreria Editrice della Pontificia Università Lateranense.
- — —. 1977. Intorno alla nozione di matrimonio nel diritto romano e nel diritto canonico. *Apollinaris* 50:172–193.
- Saje, Andrej.** 2003. *La forma straordinaria e il ministro della celebrazione del matrimonio secondo il codice latino e orientale*. Rim: Pontificia Università Gregoriana.
- Schillebeeckx, Edward.** 1963. *Il matrimonio è un sacramento*. Milano: Edizioni Paoline.
- Scott, Samuel P., ur.** 1932. *The Civil Law*. Zv. 5, *Digest (Pandects): Books XXIII–XXIV*. Cincinnati: The Central Trust Company.
- Segre, Augusto.** 1980. Il matrimonio nel diritto ebraico. V: *La definizione essenziale giuridica del matrimonio*, 19–28. Atti del colloquio romanistico-canonistico 13–16 marzo 1979. Rim: Libreria Editrice della Pontificia Università Lateranense.
- Slatinek, Stanislav.** 2017. Pastoralni izzivi za uspešen pogovor z duhovnikom *in foro interno* v luči posinodalne apostolske spodbude *Radost ljubezni – Amoris laetitia*. *Bogoslovni vestnik* 77, št. 1:131–144.
- Tertulijan.** *Ad Uxorem*. Tertullian.org. http://www.tertullian.org/works/ad_uxorem.htm#content (pridobljeno 11. 8. 2018).
- — —. *De Virginitus velandis*. Tertullian.org. http://www.tertullian.org/works/de_virginibus_velandis.htm (pridobljeno 20. 8. 2018).
- Tosato, Angelo.** 1982. *Il matrimonio israelitico: una teoria generale*. Rim: Pontificio istituto biblico.
- Zhishman, Joseph.** 1864. *Das Eherecht der orientalischen Kirche*. Dunaj: Braumüller.
- Valentan, Sebastijan.** 2016. Prenova kanonskega postopka v ničnostnih zakonskih pravnih in pojasnila Papeškega sveta za zakonska besedila. *Bogoslovni vestnik* 76, št. 3–4:607–619.
- Visentin, Pelagio.** 1978. Il matrimonio nella luce della teologia patristica. V: *Il matrimonio cristiano: Studi biblici, teologici e pastorali; Il nuovo Rituale*, 32–48. Torino: Leumann.
- Zakonik cerkvenega prava.** 1983. Ljubljana: Nadškofijski ordinariat.